

Михайло Хром'як,

*бакалавр історії та богослов'я
студент магістеріуму Львівської богословської семінарії*

ЗАРОДЖЕННЯ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКОГО РУХУ НА ЗАКАРПАТТІ

Проаналізовано зародження та становлення п'ятидесятницького руху на Закарпатті. Розглянуті основні релігійні та політичні процеси, що впливали на формування даного руху, а також перших неофітів та лідерів. Висвітлена географія поширення та основні тенденції розвитку закарпатського п'ятидесятництва на ранніх етапах свого становлення.

Ключові слова: *Закарпатський п'ятидесятницький рух, становлення та формування, географія поширення.*

В українському суспільному вимірі християнський фактор є дійсно впливовим, про що свідчить сьогоднішній рівень довіри до церкви, що має найвищий показник за останні десятиліття, а також те, що довіра до церкви у кілька порядків вища за довіру суспільства до інших інституцій. Серед українських конфесій після православ'я, уніатства та католицизму четверту сходинку порівну ділять баптисти та п'ятидесятники. Про вплив останнього свідчить як його державне визнання, так і висока активність вищезгаданого руху на релігійному полі України.

Закарпаття як область України є своєрідною суспільно-культурною одиницею держави зі своїми відмінностями та особливостями. Подібний підхід актуальний і до його релігійного життя як однієї з найбільш «релігійних» областей України.

Актуальність дослідження зумовлена динамічним зростанням п'ятидесятницьких організацій, що не оминуло й Закарпаття. Також цікавим видається розгляд проблеми в контексті унікальності суспільно-культурного та релігійного регіону, яким є Закарпатська область, що має стати новим поштовхом подальшого дослідження релігійної регіоналістики.

Враховуючи специфічність даного дослідження та його історичну спрямованість, варто відзначити основні джерела: по-перше, це церковні архіви п'ятидесятницьких громад Закарпатської області; по-друге, важливим джерелом є інтерв'ю з лідерами п'ятидесятницького руху в області. Розуміння у загально-релігійний контекст, у якому формувалося п'ятидесятництво, внесли: дисертація Лешко О. «Протестантські громади Закарпаття 1945–1991 рр.» та монографії «Україна релігійна» під ред. Колодного А. та Яроцького П.

Метою роботи є проаналізувати передумови появи та поширення п'ятидесятницького руху на Закарпатті.

У статті висвітлена історія становлення та розвитку п'ятидесятницького руху Закарпаття, його початкові ідейно-світоглядні та доктринальні характеристики, основні тенденції та географія поширення.

1. Релігійно-політичний контексти появи п'ятидесятництва на Закарпатті.

Виходячи зі специфіки Закарпатського краю, який в релігієзнавчій часто літературі розглядається як окремих релігійно – культурний регіон¹ та, його історично – культурний контекст, варто приступити до окреслення та перших етапів зародження п'ятидесятницького руху. Варто зазначити, що євангельський, або пізній протестантизм проникає на терени «Підкарпатської України», як її тоді називали, доволі пізно і стає суто українським явищем, попри поліетнічність та полірелігійність краю. Окрім того, Закарпаття залишалось аграрним, не урбанізованим краєм, на окраїнах держав до яких входило. А саме з 1919 по 1939 демократична Чехословаччина, 1938 о 1944 фашистська Угорщина, а з 1945 комуністичний СРСР.

Релігія в місцевому контексті розглядалася більше в національному плані. Тобто, угорець – це католик, або реформатор, українець – це уніат або православний, румун – православний, німець – католик, можливо, лютеранин. Навіть свята називали наприклад: Пасха наша (православна, тобто українська), чи мадярська (католицька, тобто угорська).

Стосовно динаміки то варто відзначити, що почавшись, як декілька груп у 30-х роках євангельський протестантизм, зокрема й п'ятидесятництво, зуміли стати впливовим чинником релігійного життя краю, маючи біля у своєму арсеналі біля 10%² (12–15 тис. прихожан) всієї релігійної мережі області.

2. Релігійні передумови поширення п'ятидесятницького руху.

Євангельський протестантський рух, як предтеча п'ятидесятництва, на Закарпатті бере свій початок у 30-х роках ХХ століття.

Так, у 1933р. серед місцевих жителів розпочав проповідь та місіонерську діяльність Мешко Андрій, уродженець с. Мідяниця (тепер с. Мідяниця, Мукачівського району)³, який десь наприкінці 20-х років ХХ ст. виїхав до США на заробітки і там повернувся до Церкви Армії Спасіння (протестантська течія уесліанського напрямку). Потім вже від цієї ж церкви він був направлений місіонером на свою Батьківщину.

Центром своєї проповіді та місії він обрав с. Заріччя (тепер Іршавський район), розташоване в географічному центрі Закарпаття, звідти він поширив свою діяльність на сусідні села: Великі Ком'яти, Рокосово, Мідяниця, Ключарки, Великі Лучки та м. Мукачеве; також діяло багато домашніх осередків по всій області. Його проповідь носила в основному антиклерикальний напрямок, тобто він виступав проти пануючої церкви та пишних обрядів; іконошанування, яке розглядалося як ідолопоклонство; у його вченні засуджувалася продажність священників та їхній розпусний і гріховний спосіб життя. Християнство розглядалося як спільність братів та сестер у Христі. Богослужіння були спрощеними і в основному склалися з читання Біблії, співу та проповіді. Не було ніякої священницької ієрархії, або старшого служителя взагалі⁴. В принципі – це був рух, близький до Дарбістів чи простаків (Simple church). Мешко А. обрав своїм полем діяльності центральне Закарпаття, де мав значний успіх, хоч всього Закарпатського краю він охопити не зміг.

В той же час з 1933 по 1934 рр. на північно-західному Закарпатті (Великобerezнянський, Перечинський та Ужгородський райони), тобто східній Лемківщині або «Верховині», як цю місцевість називають тубільці, зі США для місіонерської діяльності приїхав п. Чижмарь (ім'я місіонера вже забуте), конфесійно, більш за все, він належав до «вільних баптистів», або простаків та був уродженцем Закарпаття. Варто зазначити, що коли мова йде про «вільних баптистів», то у Закарпатському контексті це ті євангельські християни неконформісти, які не прийняли п'ятидесятницького вчення, ані не входили до баптистського чи будь-якого об'єднання, хоч належали до однієї з євангельських релігійних груп, що появилися у краї в 30-х роках та мали антиклерикальне вчення й жили в простоті та скромності.

Першим неофітом п. Чижмарья був мешканець села Волосянка Мушак Петро. Перед наверненням він близько 15 років читав літературу, що отримував від «товариства Вартової вежі» та був «студентом Біблії». Але, переконавшись у істинності вчення Чижмарья, п. Петро приймає його догми і за короткий час стає лідером групи, що налічувала до 20 осіб. Вони збиралися на дому. Згодом навертається більше людей і починають діяти групи у с. Княгиня, Сухий та Ужок⁵.

На східне Закарпаття в цей період з 1935 р. до с. Великий Бичів з Чехії для ведення місіонерської діяльності приїздить Людвіг Рейхр. Чех за національністю, належав до гуситської течії «Чеська братерська спільнота»⁶.

Він заснував церкви у селах В. Бичків, Руське Поле, Вишкове та ін. Зокрема, у В. Бичкові він мав до сотні прихильників, а у Волосянці – десь близько 150 чол., також багато груп по всьому краю. У своїй праці він використовував різні методи: від усної проповіді слова до фізичної допомоги місцевим жителям, подорожував між церквами пішки, інколи долаючи відстані до 200 км.⁷

Роковим став 1938 р., коли фашистські режими Німеччини та Угорщини розчленували Чехословаччину. Закарпаття ж після кількадечної незалежності навесні, знову стає частиною Угорщини. Саме це й стало причиною, чому край мусили покинути більшість місіонерів.

Незабаром пізньопротестантським місіонерам вдалося створити на Закарпатті сильну базу, що стала основою майбутнього євангельського руху в краї. Звісно, відсутність злагоджених дій та різні конфесійні непорозуміння не приносили користі молодому релігійному рухові. Тому власне, з одного боку, новонавернені вважали себе істинними євангельськими християнами, не розуміючи різниці у богословських тонкощах своїх проповідників та лідерів, а з іншого – не мали ніякої чіткості догми. Ця дилема в майбутньому й забере багато часу, оскільки самовизначення вірян у тогочасних конфесійних реаліях відбуватиметься вкрай довго й стане причиною розколів у самому русі.

3. Діяльність в умовах фашистського режиму Хорти

Для України II Світова війна почалася із завоювання Закарпаття Угорщиною, цей же час для місцевого євангельського руху й став першим випробуванням на міцність, а також першим стимулом до самовизначення.

Бачачи у «Чеській братерській спільноті» загрозу своїй безпеці угорський, окупаційний режим запропонував молодим общинам приєднатися до Баптистського об'єднання Угорщини або самоліквідуватися. Враховуючи складні окупаційні умови на пропозицію погодилися деякі общини, засновані Рейхром, хоч інша частина зберегли нелегальне існування, або зникли з релігійної арени краю взагалі.

Погано склалася ситуація у центральній общині с. Великий Бичків, де після від'їзду Людвіга Рейхра стався серйозний розкол, причиною якого стало питання розуміння вчення про піст у місцевій громаді. В общині одна група твердила, що потрібно поститися регулярно, інша ж твердила протилежне. Було прийняте рішення написати листа до США, де знаходився центр, що підтримував Л. Рейхра. З центру відповіли, що нагальної необхідності у пості немає, в результаті цього община розділилася. Потім більша частина (тих, що не постилися) стала баптистами у союзі Баптистів Угорщини під керівництвом пастора Мочарки, вихідця з села Макарьове Мукачівського району, у майбутньому єпископа ЄХБ області⁸. Менша група стала громадою «постящихся християн», що в 70-х роках мала 4 общини та близько 50 прихильників у Рахівському районі. Згодом вони почали практикувати «екзальтивні харизматичні прояви», зокрема пророцтва, але як церковна община чи організація вони так і не відбулися⁹. В радянську добу всі громади Баптистів Угорщини приєднано ВР ЄХБ (Всесоюзна рада євангельських християн баптистів).

Послідників А. Мешка в центральному Закарпатті почали називати «сальвіштами» (від англ. «salvation» – «спасіння», або «Salvation Army» – «Армія Спасіння»). Громади інтенсивно розвивалися, незважаючи на відсутність лідера.

Угорська окупаційна влада м'якше поводитися зі сальвіштами, ніж чеськими братчиками, і навіть попри заборону публічних зібрань раз на тиждень у неділю з 10 по 12 год. дозволяла громадам збиратися на богослужіння, а до союзу угорських баптистів навіть не пропонували приєднуватися.

Стосовно репресій, то наприкінці війни всіх віруючих чоловіків зі с. Великий Ком'яти за рекомендації місцевого уніатського священика було направлено до с. Лисичеве на лісопояс як покарання за зраду віри. Місцеві жителі також спочатку не дуже толерантно ставилися до сальвіштів, звинувачуючи їх у зраді «вітцівської віри», інколи могли плювати в лице чи кидати камінням¹⁰. Також були випадки, коли угорська влада захищала сальвіштів, як це було у с. Великий Раковець, коли угорський офіцер заступився та звільнив з під варті місцевого вірянина сальвіштської громади, затриманого за відмову вклонитися іконі¹¹.

Перше «водне хрещення по вірі», або ж у дорослому віці, у сальвіштських громадах сталося біля с. Заріччя, на початку 1940-х років на р. Іршавка, майже десять років після їх заснування, що також було результатом біблійних досліджень місцевих мешканців¹².

В 40-х роках у с. Рокосове (Хустський район) вів місіонерську діяльність американський місіонер Райлі, якого в 1946 було депортовано на батьківщину.

Вже з перших днів 40-х років почалися консолідаційні процеси у середовищі сальвіштських громад, які також були найчисельнішими євангельськими громадами області того часу¹³.

Як у центрі Закарпаття, так і на Верховині відбулися процеси самовизначення євангельських громад. Попри тиск, насмішки та локальні гоніння, влаштовані місцевим кліром, верховинська громада продовжувала рости. Мушак П. став першим пресвітером громади у с. Волосянка. Община, що вже охоплювала кілька сіл, стабільно зростала. На цей час громаду відвідували місцеві євангельські провідними Франчук І. та репресований біженець з СРСР Кузьмінський, що діяв на Закарпатті в 1945 р.¹⁴

З 1945р. Закарпаття входить до складу Української РСР як 23 область. А у 1946 р. влада зробила спробу приєднати громади «вільних християн» краю до новоствореного Союзу євангельських християн та баптистів. У січні того ж року на Закарпаття прибуває Андріїв О. та Іванов І., уповноважені ВР ЄХБ по УРСР з метою організації та проведення так званого об'єднання євангельських християн – баптистів із громадами вільних християн. Що юридично оформлено на «Мукачівській конференції», що тривала з 22 до 24 лютого 1946 р. Згідно заключного акту «Акта про приєднання всіх громад вільних християн Закарпаття до Союзу ЄХБ»¹⁵ було вирішено включити 56 релігійних громад і груп баптистів, які налічували близько 1 600 членів та 25 громад вільних християн із 700 прихожанами¹⁶.

Цього ж року також і до сальвіштських громад приїздить Єпископ ВР ЄХБ Іванов Ілля. Правда, його не дуже добре сприйняли через те, що члени союзу ЄХБ повинні платити внески на центр об'єднання, що суперечило тому, що проповідувалося на початку Мешком. Це сприйнялося як плата священику за служіння Богу. Першими до об'єднання увійшли Макарівська та Ключарська громади, а з часом і деякі інші общини. Частина ж не бажала входити до цього об'єднання і залишалася у підпіллі¹⁷. Єпископ Іванов І. також відвідав і Волосянку, де агітував громаду приєднатися до ЄХБ СРСР. Після деяких суперечок всередині громади та все-таки приєдналася до Союзу, але Мушак П. відмовився від пресвітерського служіння, а на його місце обрано Гакавого І.¹⁸

Отож, у повоєнні роки відбулися як консолідаційні, так і організаційні етапи становлення євангельського руху на Закарпатті. Частина громад євангельських християн різних по організаційним началам стали складовою союзу Баптистів Угорщини, куди було загнано й деяких Дослідників Біблії, тобто Свідків Ієгови¹⁹.

Решта продовжувала власне існування та кристалізацію ідентичності у Закарпатському контексті, втративши зв'язок із своїми духовними центрами, а також утворивши зв'язки між громадами різних сіл. Вирішальним став 1946 рік, коли на Закарпатті утверджується союз ВР ЄХБ, до якої приєднуються як общини Баптистів Угорщини, так і інші євангельські церкви. Тоді остаточно сформовано рух так званих «вільних баптистів», або «вільних християн», тобто євангельських нонконформістів.

4. Перші п'ятидесятники.

Життя Євангельських громад Закарпаття йшло своєю ходою, аж поки на переломі 1947–1948 рр. не відзначився незвичними подіями. В цей час с. Рокосове, біля м. Хуст, колишньої столиці Закарпатської України, місцева євангельська громада, прочитавши 2 розділ книги Дій Святих Апостолів почала поститися та молитися, прохаючи від Бога «дару Духа Святого». У вирі цього руху дівчина на ім'я Анна заговорила «іншими мовами». Вона ж проголосила, що це можливо для всіх. Після цього більшість громади також заговорило на «інших мовах». Анну оголошено пророчицею. Почалися духовні харизматичні прояви: глосолалія, фізичні зцілення та пророцтва. Богослужіння тривали цілодобово²⁰, навіть почався паломницький рух до с. Рокосова з навколишніх сіл. Так, у 1950 в річці Тисі прийняло хрещення близько 100 осіб з Рокосова та навколишніх поселень.

На той час єдиним знавцем «духовних проявів» був Терпай Михайло, уродженець Рокосова, який, служачи в угорській армії, потрапив на вечерю до п'ятидесятницької сім'ї в м. Коростень, Волинської області. Там він почув під час молитви, що господарі говорили «дивними мовами», тобто глосолалією. Про це він згодом розказав у своїй общині²¹.

Не маючи богословського знання та досвіду з «надприродними духовними проявами», вже за деякий час пророчицю Анну почали ублажнати, під її керівництвом була «божественно утверджена» доктрина суботи та відмови від нечистої їжі, а також зроблені деякі есхатологічні заяви, на які відреагували місцеві віряни, але які не збулися. Під впливом цих подій прояв харизматичного руху занепадав, а деякі віряни, об'єднавшись, утворили «Духовних суботників» Закарпаття²² – релігійну течію, що сповідує дарбистську теологію, змішану з адвентистським розумінням суботи та дієти, а також вірить у глосолалію та інші харизматичні прояви п'ятидесятництва.

Першим, хто активно почав проповідувати класичне п'ятидесятництво на Закарпатті, був Хоміцевич Олександр, уродженець м. Молодечне, Білорусь. Навернений у євангельський протестантизм, він у концтаборі Сухобезводному через проповідь Киніва І. та Поповича Ю., уродженців с. Заріччя, яких у 1947 призначено до радянської армії у танкові війська, дислоковані під м. Бердичів, але там за відмову прийняти присягу заслано до ст. Сухобезводного, де вони працювали на лісоповалі. Тут вони знайомляться із Хоміцевичем та наverkaють його в євангельське християнство.

Після смерті Й. В. Сталіна 1953 р. всіх трьох амністовано.

Хоміцевич О. спочатку був вкрай негативно налаштований щодо п'ятидесятників, оскільки після заслання став активним баптистом, але, зустрівшись з п'ятидесятниками під час поїздки до м. Бердичів, зрозумів, що має отримати «хрещення Духом Святим». Згодом у другій половині 50-х років Хоміцевич О. переїжджає на Закарпаття до с. Заріччя, на батьківщину давнього друга Киніва І. Тут він починає збирати домашню групу для бесід і молитов, це були в основному «вільні християни». Під час однієї з зустрічей у 1959 р. Попович Ганна Іванівна першою у с. Заріччя отримала хрещення Духом Святим з ознакою інших

мов²³. З цього часу Хоміцевич разом Кинівом почав проповідувати Духовне хрещення. Вже наприкінці 50-х років ХХ ст. були люди хрещенні Святим Духом у селах: Великі Ком'яти, Заріччя, Великі Лучки, Рокосове.

У 1958 р. – Хрипта Іван Андрійович, згодом перший єпископ Церкви ХВЄ Закарпаття, їде на заробітки у Донецький край. Там він вирішує відшукати баптистську церкву, так як це були для нього найближчі по вірі християни, і несподівано для себе знайомиться з практикуючим п'ятидесятником. Відвідавши п'ятидесятницьке богослужіння, Іван Андрійович зрозумів, що це та церква, котру він завжди шукав і, отримавши «духовне оновлення» та «хрещення в Дусі Святому», у 1959р. повернувся у батьківський край у рідне село Великі Ком'яти, де вже на цей час існувало окреме п'ятидесятницьке зібрання, що налічувало до 40 чоловік²⁴.

Цей час на «Верховині» у 1950 р. біля 20 осіб прийняло «водне хрещення по вірі», що було грандіозним видовищем, на якому було присутнє майже все село. Пізніше під впливом «суботвующих християн» пастор Гакавий І. приймає це вчення і починає активно його проповідувати, але, отримавши певний опір в общині, відокремлюється з групою людей та починає місіонерську діяльність у с. Порошкове, Тур'я та Перечин. Пізніше він відмовляється від святкування суботнього дня, але його колишні одновірці не послідували за своїм лідером.

У 1962 р. до Волосянської церкви, де пресвітером обрано Кулика Михайла общини приїжджає Хоміцевич О., і починає проповідь «Хрещення Духом Святим» з ознакою інших мов. В першу пору хрещення Духом Святим отримало 9 осіб, а згодом більшість общини. Почувши про цей інцидент, єпископ Мочарко М. ставить церкві ультиматум про відмову від практики глосолалії, або скасування реєстрації. Община негативно віднеслася до ультиматуму єпископа і їй було скасовано реєстрацію, а частина громади, що не сприймала глосолалії та духовних проявів, перереєструвалася у с. Ставне²⁵.

Отож, починаючи з 50-х рр. ХХ ст., вслід за «євангельським» «п'ятидесятницька» діяльність. Під впливом «Рокосівського впливу Святого Духа» утворюється рух «духовних суботників» чи то «суботвующих п'ятидесятників». Також через активну діяльність проповідників п'ятидесятництва, маючи хороший ґрунт у середовищі нонконформістів євангельських християн, масово починає поширюватися та зміцнюватися класичне п'ятидесятництво, яке поступово набуває форм організованого та впливового руху у закарпатському країномовному протестантизмі.

1 Колодний А. Україна релігійна. колективна монографія. Книга перша: Стан релігійного життя України. – Київ, 2008. – С. 31.

2 Все про Закарпаття. Релігія на Закарпатті. доступна з: <<http://all.zakarpatya.net/ZNasel4.html>>

3 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЄП с. Заріччя, Іршавського району.

4 Інтерв'ю з Хриптою І. А., першим єпископом ЦХВЄП Закарпатської області.

5 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЄП с. Волосянка.

6 Щоденник Л. Рейхра – місіонера «Чеської братерської спільноти» у Підкарпатській Русі, 1935–1938 рр.

- 7 Там же.
- 8 Там же.
- 9 Інтерв'ю з Хромяком В. Ю., пастором громад ЦХВЕП смт Солотвино та Великий Бичків, Закарпатської області.
- 10 Інтерв'ю з Хриптою І. А., першим єпископом ЦХВЕП Закарпатської області.
- 11 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Великий Раковець, Іршавського району.
- 12 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Заріччя, Іршавського району.
- 13 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Рокосове, Хустського району.
- 14 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Волосянка, Великоберезнянського району.
- 15 Лешко О. В. Протестантські громади Закарпаття 1945–1991 рр.: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Ужгород, 2008. – С. 70.
- 16 Там же. – С. 49–50.
- 17 Інтерв'ю з Хриптою І. А., першим єпископом ЦХВЕП Закарпатської області.
- 18 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Волосянка, Великоберезнянського району.
- 19 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП смт Солотвино, Тячівського району.
- 20 Інтерв'ю з Хриптою І. А., першим єпископом ЦХВЕП Закарпатської області.
- 21 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Рокосове, Хустського району.
- 22 Інтерв'ю з Хриптою І. А., першим єпископом ЦХВЕП Закарпатської області.
- 23 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Заріччя, Іршавського району.
- 24 Інтерв'ю з Хриптою І. А., першим єпископом ЦХВЕП Закарпатської області.
- 25 Матеріали церковного архіву общини ЦХВЕП с. Волосянка, Великоберезнянського району.

SUMMARY

Myhajlo Hromjak

GENESIS OF THE PENTECOSTAL MOVEMENT IN TRANSCARPATHIA

The article is about the genesis and formation of the Pentecostal movement in Transcarpathia. It describes the mainline features of religious and political process that had an influence over this movement and also the first converted people and its leaders. The article shoves the geographical distribution and evolution of Transcarpathian Pentecostalism on its early period.

Key words: Transcarpathian Pentecostal movement, genesis and formation, geographical distribution.